

HOOFDSTUK 7: BEVOLKING

1. Inleiding

DEMOGRAFIE

Wetenschappelijke studie van de oorzaken en gevolgen van de omvang, samenstelling, spreiding en groei van de bevolking

- ➔ Bevolkingsstructuur en -processen
- ➔ Demo-grafie en demo-logie

BASISCOMPONENTEN

- (1) Vruchtbaarheid
- (2) Mortaliteit
- (3) Migratie (niet op wereldschaal)
- + *huwen, scheiden, verhuizen, wonen...*

- ➔ Onderlinge samenhang + interdisciplinaire wetenschap

DEMOGRAFISCHE VERGELIJKING

$$N(T) = N(0) + B[0,T] - D[0,T] + I[0,T] - E[0,T]$$

DEMOGRAFISCHE STRUCTUUR

- ✓ Verdeling van bevolking naar relevante kenmerken
- ✓ Geslacht, leeftijd, burgerlijke staat, nationaliteit
- ✓ Socio-economische kenmerken (bv. beroep)
- ✓ Socio-culturele kenmerken (bv. opleiding)

DEMOGRAFISCHE PROCESSEN

- ✓ Dynamiek van de bevolking
- ✓ Via demografische gebeurtenissen ('events')

RELEVANTIE DEMOGRAFIE – SOCIOLOGIE

- (1) Evolutie van de wereldbevolking
 - Geopolitieke verschuivingen?
 - Voedselvoorziening?
 - Quid genetisch gemanipuleerd voedsel?
 - Uitputting van grondstoffen?
- (2) Demografische gevolgen in enge zin
 - Gevolgen voor huwelijk en echtscheiding
 - Migratiepatronen
 - Groeipotentieel van een bevolking
- (3) Type en omvang van de socialezekerheidsuitgaven
 - Leeftijdsspecifieke overheidsuitgaven
- (4) Economisch
 - Leeftijdsspecifieke consumptiepatronen
 - Distributiestrategieën van bedrijven
- (5) Stemgedrag
 - Leeftijdsspecifiek stemgedrag
 - Oppassen met extrapolatie
- (6) Intergenerationele verhoudingen
 - Aantal 'samenlevende' generaties
 - Generatiespecifieke spanningen
 - Pamperproductie (jong → oud; oud → jong)
- (7) Man-vrouw verhouding

RELATIE DEMOGRAFIE EN SOCIOLOGIE

(a) Demografie → maatschappij
Voorbeeld: daling vruchtbaarheid op relatie tussen ouders en kinderen

(b) Maatschappij → demografie
Voorbeeld: secularisatie op vruchtbaarheid

Demografie

Populaties: kunnen niet bestaan zonder sociale systemen

Sociologie

Sociale systemen: kunnen niet bestaan zonder populaties (er moet interactie zijn)

STRUCTURELE KOPPELING

Ze volgen elk hun eigen logica, reproduceren zichzelf, maar kunnen niet zonder elkaar bestaan

BEVOLKINGSSOCIOLOGIE

Hoe beïnvloeden populatiekenmerken en sociale systemen elkaar wederzijds?

2. Omvang van de bevolking

BEVOLKING

THEORIE

Bevolking = populatie = afgebakende verzameling eenheden die aan een bepaald criterium voldoen

Afbakening

(a) Regionaal

(b) Temporaal

- Transversaal: op een bepaald moment (periodematen en periodeanalyses)
- Longitudinaal: evolutie doorheen de tijd (cohortematen en cohortenanalyses)

PRAKTIJK

Voorbeeld: Leuvense bevolking

(a) Officiële bevolking (bevolkingsregisters)

(b) Studenten

➔ Wettelijke en feitelijke bevolking

BEVOLKINGSGROEI

Totale bevolkingsgroei

Natuurlijke groei ($B - D$) + migratoire groei ($I - E$) per duizend van de bevolking

Nulgroei

Bevolkingsomvang van een land/regio verandert niet of nauwelijks

Stabiele bevolking

De leeftijdsgevolgsverhouding en de groeiratio veranderen niet over de tijd

Stationaire bevolking

Stabiele bevolking met nulgroei

ECONOMIE EN BEVOLKING

Wanneer het bevolkingsaantal toeneemt, kan de economie niet volgen, wat leidt tot verarming. Er moeten dan teveel monden gevoed worden met te weinig middelen.

THOMAS R. MALTHUS

Boek

Essay on the Principle of Population

Problemen

- (a) De bevolking groeit volgens een meetkundige reeks
- (b) De economische bestaansmiddelen groeien volgens een rekenkundige reeks

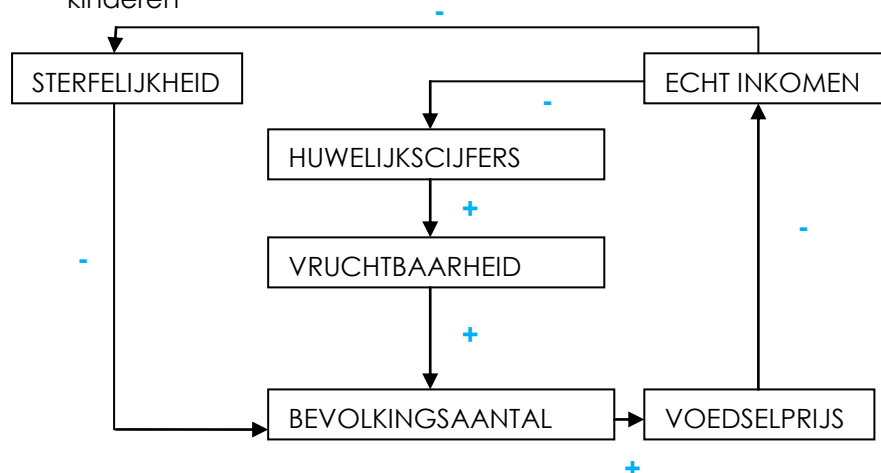
Oplossing

Bevolkingsgroei beperken

- **Positive checks:** stijging van sterfte, hongersnoden en oorlog
- **Preventive checks (moral restraint):** niet te vroeg trouwen gecombineerd met seksuele onthouding binnen het huwelijk

Tegenstander van de Poor Laws

Poor Laws: armen hebben geen recht op ondersteuning, want ze komen niet tot de morele zelfbeheersing en hebben teveel kinderen

EASTERLIN-HYPOTHESE

Personen uit grote geboortecohorten worden later geconfronteerd met spanning op de arbeidsmarkt, hoge werkloosheidscijfers... Daarom zullen zij minder kinderen hebben

Personen uit klein geboortecohorten worden later geconfronteerd met lage werkloosheidscijfers, meer loontoename... Daarom zullen zij meer kinderen hebben

Vraag?

Zal de vermindering van bevolkingsgroei die we vandaag kennen leiden tot een daling van economische welvaart? Of is een meer genuanceerde aanpak nodig en moet men een onderscheid maken tussen korte- en langetermijneffecten?

Hypothese

Volgens deze visie leidt een kleine of negatieve bevolkingsgroei tot afnemend dynamisme en minder innovatie

R- EN K-STRATEGIE

- Modellen van overleving en reproductie
- Continuüm
- Andere potentiële en effectieve groeiratio's
- Zie bijlage (tekening van konijn, rat, olifant, moeder...)

DEMOGRAFISCHE TRANSITIE

- Overgang van hoge naar lage geboorte- en sterftecijfers
- Eerst: daling van sterftekansen, geboortecijfer blijft hoog dus er is een forse bevolkingsgroei
- Later: daling van geboortecijfer en een verminderde bevolkingsgroei
- Zie bijlage (grafiek met 'cirkels')

DEMOGRAFISCHE VOORUITBEREKENINGEN

De omvang van de toekomstige bevolking wordt bepaald door geboorte, sterfte en buitenlandse migratie. De demografische processen ontwikkelen niet los van andere maatschappelijke omstandigheden, en dat is een probleem. Het is hierdoor onduidelijk wat het verband is tussen de demografische kerngegevens als geboorte, sterft en migratie en andere maatschappelijke ontwikkelingen. Verder speelt ook het netelige oorzaak-gevolg-probleem een rol.

3. De ongelijke geslachtsverhouding en de man-vrouwrelatie

3.1. Biologische achtergrond van de geslachtsverhouding

GESLACHTSVERHOUDING

- Ongeveer evenveel (iets meer jongens)
- Vrouwen bepalen bovengrens van het aantal nakomelingen
Eicellen zijn minder talrijk dan sperma
- Optimale darwinistische toestand van maximale voortplanting?
Soorten of populaties versus individuen. Natuurlijke selectie is de strijd van individuen om hun eigen voortplantingssucces te optimaliseren.

FISHER

Wanneer één van de seksen schaarser is dan de andere, hebben organismen die in het schaarse geslacht investeren een groter reproductief succes dan organismen die dat niet doen

3.2. Gevolgen voor het huwelijk

SEKSERATIO

Aantal mannen/Aantal vrouwen (per 100)

In hogere leeftijdscategorieën is de sekseratio lager. Dat wordt veroorzaakt door de hogere mannensterfte en het kleiner mannelijk migratiesaldo.

GUTTENTAG EN SECORD

Sociologische theorie over gevolgen van het numerieke onevenwicht van mannen versus vrouwen bij de geboorte (= kwantitatieve en kwalitatieve gevolgen)

Normaal

Mannenoverschot versus vrouwentekort (= onevenwicht op de huwelijksmarkt) = MARRIAGE SQUEEZE, HUWELIJKSKLEM

Minderheidssekse: dyadische macht (= vrouwen)

Meerderheidssekse: structurele macht (= mannen)

Overaanbod mannen: traditionele moederrol bewierookt, veel huwelijken (op jonge leeftijd), en trouw in relatie is belangrijk

DYADISCHE EN STRUCTURELE MACHT

Een hoge sekseratio

Een hoge sekseratio vergroot de dyadische macht van de vrouwen, maar activeert de structurele macht van de mannen, waardoor de dyadische macht van de vrouwen beperkt wordt.

Een lage sekseratio

Monogamie erodeert en men huwt minder en later. De traditionele verzorgende moederrol wordt lager gewaardeerd. Veel vrouwen zullen buitenhuwelijkse ambities cultiveren en voor zichzelf zorgen. Zij streven naar een hoge opleiding waardoor ze gestimuleerd worden de structurele macht te herverdelen (= soort feminisme).

Mannen kunnen kiezen tussen een veelheid van vrouwen die gemakkelijk vervangbaar zijn, lager gewaardeerd worden en minder dyadische macht hebben.

Er is een verhoging van de eerste huwelijksleeftijd, een toename van het aantal en het aandeel ongehuwd blijvende en gescheiden mannen en een vermindering van het aandeel hertrouwende gescheiden en verweduwde mannen.

WAT HEEFT INVLOED OP DE SEKSERATIO?

- (a) Geboorte- en sterftcijfer
- (b) Externe gebeurtenissen (bv. oorlog)
- (c) De evolutie van het geboortecijfer (bv. babyboom of babybust)

3.3. Gevolgen voor hertrouw

De sterftekans van mannen is op elke leeftijd hoger dan die van vrouwen. Op middelbare leeftijd draait de sekseratio om en dan wordt de eerste-huwelijkskans en de hertrouwkans van mannen groter dan die van vrouwen. Dat verschil neemt toe met de leeftijd.

EERSTE-HUWELIJKSKANS: invloed van het mannenoverschot bij de geboorte en de culturele normen bij het huwelijk

HERTROUWKANS: invloed van de hogere sterfte van mannen

DIFFERENTIËLE STERFTEKANS NAAR GESLACHT

Zie bijlage (grafieken mannen en vrouwen)

Het ongelijk beschikbaar aantal mannen en vrouwen op oudere leeftijd beïnvloedt hun verschillende hertrouwkans. Maar het verschillend hertrouwggedrag van mannen en vrouwen beïnvloedt het aantal beschikbare en huwbare partners. Onafhankelijk van het beschikbaar aantal, is de hertrouwkans van mannen groter dan die van vrouwen. Het al aanwezige vrouwenoverschot wordt daardoor nog versterkt. Nog een versterkende factor is dat ook bij hertrouw de culturele norm speelt dat de man liefst een paar jaar ouder is dan de vrouw, alhoewel hier ruimte is voor afwijkingen.

Marriage squeeze is bij hertrouw omgekeerd in vergelijking met eerste huwelijken

Zie bijlage (grafiek gescheiden of weduwe/naar)

De hertrouwintensiteit van weduwnaars is hoger dan die van weduwen. Dit verschil is vrij klein en geen weerspiegeling van het grote aantalverschil tussen weduwen en weduwnaars. Er speelt ook een culturele factor: meer sociale weerstand tegen hertrouw van weduwen (idealiseren van vroegere partner)

De hertrouwintensiteit van gescheidenen is hoger dan die van verweduwden en zelfs hoger dan de eerste-huwelijkskans van nooit eerder gehuwden. De ratio tussen het beschikbare aantal mannen en vrouwen speelt een kleinere rol in de hertrouwkans. Er moet wel rekening mee gehouden worden dat de sterfte onder gescheiden mannen hoger is dan onder gescheiden vrouwen en dat de hertrouwkans van oudere gescheiden mannen dus hoger is dan die van oudere gescheiden vrouwen.

Probleem

Bij veel gescheiden koppels spreken kinderen mee en tegen over hertrouw. Vooral de vrouwen ondervinden hiervan 'hinder' omdat zij vooral het hoederecht krijgen.

In andere gevallen kan de aanwezigheid van kinderen allerlei problemen veroorzaken die hertrouw aanmoedigen of bespoedigen. Ongehuwd samenwonen heeft hier de voorkeur boven hertrouw.

3.4. Conclusie

Als er om een of andere reden een systematische voorkeur ten gunste van jongens of meisjes zou ontstaan, zal de sekseratio veranderen. Deze verschuiving brengt veranderingen teweeg in alle sociale en demografische verhoudingen en ontwikkelingen. 'Begrijpbare' micromotieven van ouders kunnen over één of een paar generaties onbedoelde en ongewilde macrosociale 'echo-effecten' hebben. Sommige daarvan zijn maatschappelijk discriminerend en ethisch onaanvaardbaar.

Alle verantwoordelijken uit politieke en wetenschappelijke wereld moeten alert blijven voor de op korte termijn onbeduidende, maar op lange termijn ingrijpende gevolgen van veranderingen van de sekseratio.

4. Leeftijd

4.1. Ontgroening en vergrijzing

LEEFTIJD

Brede impact op individueel en geaggregeerd niveau

Leeftijdsstructuur

Samenstelling van de bevolking naar leeftijd die grafisch voorgesteld wordt (per geslacht) in een leeftijdspiramide

Leeftijdsdraagkracht

Afhankelijk van de verhouding nog niet actieven (0 – 14/19 jaar) met actieven (15/20 – 59/64 jaar) en met niet meer actieven (60/65 jaar en meer) krijg je verschillende maten:

(a) GROENE DRUK

Nog niet actieven/actieven

(b) GRIJZE DRUK

Niet meer actieven/actieven

(c) DEMOGRAFISCHE DRUK

Groene + grijze druk

(d) SENILITEITSINDEX

Grijze druk/groene druk

(e) AFHANKELIJKHEIDSRATIO

(nog niet actieven + niet meer actieven)/actieven

ONTGROENING

Afname aantal en aandeel jongeren

VERGRIJZING

Toename aantal en aandeel ouderen

Zie bijlage (tabel geschatte leeftijdsverdeling in toekomst)

- Dubbele vergrijzing of vergrijzing binnen de vergrijzing
- Toename aandeel vrouwen

LEEFTIJDSPIRAMIDE

(a) EXPANSIEF MODEL

Brede basis jongeren en aandeel dat elke hogere leeftijd kleiner wordt

Oorzaak: groeiende bevolking

(b) KRIMPMODEL

Basis is smaller dan middengroep

Oorzaak: dalende vruchtbaarheid

(c) STATIONAIR MODEL

Basis blijft ongeveer gelijk, vanaf middelbare leeftijd versmalt de piramide met toenemende leeftijd

VEROUDERINGSINDEX

De verhouding van het aantal ouderen tot het aantal jongeren.

AFHANKELIJKHEIDSRATIO

De verhouding van de bevolking in de leeftijdscategorie 60 jaar en meer tot de bevolking in de leeftijdscategorieën die meestal een beroepsactiviteit uitoefenen (20 – 59 jaar). Deze maat geeft weer hoeveel personen op actieve leeftijd de pensioenlast dragen van de ouderen.

DE VEROUDERING VAN DE VEROUDERING

De verhouding van de bevolking in de leeftijdsgroep 80 jaar en meer tot deze van de leeftijdsgroep 60 jaar en meer.

DE SENIORBOOM

De daling van het aantal geboorten en de langere levensverwachting leiden tot veroudering van de bevolking. Bovendien neemt het aantal hoogbejaarden toe. Dat vergrijzing binnen de vergrijzing. Daardoor zal het overwicht van de vrouwen ook verder toenemen, want ze hebben een hogere levensverwachting. Ook het aantal alleenstaanden neemt toe, een groep die bij toenemende hulpbehoevendheid meer en meer beroep zal doen op professionele zorgverstrekkers. Dat wordt niet uitbetaald door de bestaande ziekteverzekeringen en kan door de hoge kost niet gedragen worden door het individueel pensioen.

4.2. De leef- en woonsituatie van de bejaarden

De burgerlijke staat, de beschikbaarheid van verwanten en de leeftijd speelt een rol in de leefsituatie van bejaarden.

Er is een groot risico op vereenzaming. Wie samenwoont is minder eenzaam en gelukkiger.

Nooit gehuwde en gescheiden bejaarden ontvangen minder emotionele en instrumentele steun dan verweduwd bejaarden. Dit verschil is te wijten aan de netwerkomvang.

Voor de nooit gehuwde bejaarden of bejaarden uit kleine gezinnen is het sociaal netwerk van groot belang.

4.3. Gezonde levensverwachting

SOORTEN ZIEKTEN

- (a) Infectieuze en parasitaire ziekten
- (b) Chronisch degeneratieve aandoeningen
Hartkwalen, kanker, verlammingen...

MULTIPATHOLOGIE

Een zwaarder, soms langer ziekteproces waarmee ook anderen uit de directe sociale omgeving worden geconfronteerd.

GEZONDHEIDSVERWACHTINGSCHATTING = GV-SCHATTING)

Een maat die het verwachte aantal gezonde levensjaren meet. De levensverwachting wordt dan opgedeeld in een periode van gezondheid en een periode van ongezondheid.

De gezonde levensverwachting heeft meerdere dimensies: stoornissen, beperkingen en handicaps. Daarenboven is er de objectieve meetbare gezondheid en de subjectieve geschatte gezondheid.

QUALITY OF LIFE

Vrouwen hebben bij de geboorte een hogere levensverwachting dan mannen, maar naar verhouding ook een groter aantal ongezonde jaren.

5. Generaties

LEEFTIJDSGROEP

- De verzameling mensen van dezelfde leeftijd
- Een sociaal product en een sociale constructie
- Zeer uiteenlopende belangen

Conflict

(a) Maatschappelijke positie

De plaats die groepen innemen binnen het bestaande systeem van sociale stratificatie

(b) Culturele positie

De wijze waarop men zichzelf en anderen in de samenleving ziet, en hoe men denkt dat anderen hierover oordelen. Het gaat hier om evaluatie en waardering

5.1. De mens in een generatie

DRIE GROEPEN

- (1) De groep geboren voor WO II
- (2) De babyboom generatie na WO II (= protest)
- (3) De groep geboren na 1960 (= verloren)

Kenmerken

- De leden kunnen onmogelijk allemaal met elkaar interacteren of communiceren
- De leden kunnen gemeenschappelijke waarden, normen en belangen hebben
Tijdelijke of duurzame samenhang
- De leden zijn vreemd van elkaar
Hun ervaringen verschillen en al datgene waarover een vroegere generatie zich danig opwond, is voor de volgende generatie vaak niet meer dan een anekdote of historisch versiersel

Protestgeneratie versus verloren generatie

(a) Protestgeneratie (= 2)

Culturele revolutie, economische vooruitgang, veel onderwijs, onburgerlijke waardeoriëntatie, vrijere seksuele moraal, nieuwe sociale en politieke bewegingen, ecologische vraagstukken, grote werkloosheid ('70 – '80)...

(b) Verloren generatie (= 3)

Veel onderwijs, minder radicaal maatschappijhervormend, vooral persoonlijke ontwikkeling, structurele werkloosheid, grote politieke passiviteit...

5.2. Een generatie in de mens

De evolutie en het aandeel van de verschillende leeftijdsgroepen, ligt mede aan de basis van sociale spanningen tussen deze groepen.

DIFFERENTIËRING EN SEGMENTERING

Er ontstaan leeftijdsspecifieke handelings- en culturele patronen (*= vergroting van de sociale afstand met nieuwe patronen van sociale marginalisering, achterstand en achterstelling*)

DE MEERZINNIGE BETEKENIS VAN LEEFTIJD

3 EFFECTEN

(1) Leeftijdseffecten

Consumptie, sparen en inkomen verschillen in functie van leeftijd. Deze effecten hangen nauw samen met de levenscyclus.

(2) Generatie-effecten

De gedragsverschillen tussen jongeren en ouderen veranderen doorheen de tijd. Het geheel van omstandigheden die een generatie meemaakt bij het doorlopen van de levenscyclus.

Verschillen tussen leeftijdsgroepen worden verklaard door verwijzing naar hun socio-economische leefsituatie, vroeger en nu.

(3) Periode- of tijdseffecten

Bijvoorbeeld: het spaargedrag verschilt naargelang de economische conjunctuur.

ALGEMEEN

De betekenis van leeftijd verschilt ook doorheen de tijd en van cultuur tot cultuur.

VERJONGING VAN DE VEROUDERING

De gezondheidstoestand van de huidige bejaarden is beter dan de vroegere

DE JONGEREN VERSUS OUDEREN VANDAAG

ASPECT 1

De lage status en relatieve machteloosheid leidt ertoe dat in perioden van economische neergang de negatieve gevolgen ervan op hen worden afgewenteld en dat in tijden van voorspoed de positieve gevolgen hen in mindere mate bereiken dan volwassenen.

Verklaring?

De zorg voor het welzijn van de ouderen is voor een goed deel een overheidsaangelegenheid geworden. De zorg voor het welzijn van jongeren is beperkt tot de gezinnen. Daar staat tegenover dat gezinnen minder dan vroeger in staat zouden zijn om al sociaal en emotioneel vangnet voor jongeren te fungeren.

ASPECT 2

De toegang tot de arbeidsmarkt is fors bemoeilijkt door de grote groep oudere actieven

- Afkeer van positietoewijzing met leeftijd en/of anciënniteit
- Voorkeur voor positietoewijzing met kennis en kunde

Verklaring?

Maatschappelijke omstandigheden zorgen ervoor dat positieverwerving belangrijker is dan positietoewijzing.

ASPECT 3

Vooraf oudere bevolkingsgroepen bieden weerstand tegen de nieuwe communicatietechnieken.

Verklaring?

De sterke kennisconcentratie van de nieuwe technologieën bij jongeren zorgt ervoor dat de spanning tussen leeftijdsgroepen een eigen accent krijgt. Het kennis- en het machtscentrum valt in veel instellingen niet samen. Het is de maatschappelijke ordening van posities die resulteert in een toenemend individueel frustratiegevoel.

ASPECT 4

De vergrijzing zorgt voor veranderingen in de prijsverhoudingen. Ontgroening kan dus leiden tot afvlakking van de inkomensprofielen omdat het loon van jongeren relatief stijgt, terwijl dat van ouderen daalt.

ASPECT 5

De stijging van het inkomen gaat gepaard met een daling van het kinderaantal

Verklaring?

De kosten van kinderen stijgen relatief sneller dan het inkomen, omdat men sterk investeert in zogenaamde opportunity-kosten (bv. opleiding)

A. PENSIOENEN EN GEZONDHEIDSZORG

Een ander terrein waar zich spanning tussen leeftijdsgroepen laat voelen is het pensioenstelsel. Dit komt doordat deze sector van de **sociale zekerheid zeer gevoelig is voor demografische ontwikkelingen**.

Voor de 20^e eeuw

Zorg voor zwakkere generaties vond plaats in natura en op vrijwillige basis

Tijdens de 20^e eeuw

Er zijn wettelijke voorzieningen uitgebouwd voor verplichte inkomensoverdracht. Dit betekent dat de betekenis van kinderen als investering in de toekomst aan belang inboet, op **microsociologisch** niveau. Je krijgt immers allemaal een uitkering, of je nu veel kinderen hebt of niet.

Op **macrosociologisch** niveau blijft men afhankelijke van de volgende generatie want het is met hun bijdrage dat de pensioenen worden betaald (= **REPARTITIE- OF OMSLAGSTELSEL**)

Probleem

De actieve bevolking zal de komende 20 jaar niet afnemen omdat de daling van de mannelijke beroepsbevolking gecompenseerd zal worden door toename van vrouwelijke beroepsbevolking. Het aantal pensioentrekkenden zal sterk toenemen. Daardoor zal de actieve bevolking meer moeten bijdragen om die pensioenlast nog te kunnen dragen.

De toekomstige bejaarden zullen bovendien hogere pensioenen ontvangen dan hun voorgangers omdat

- (1) De pensioenen die na 1955 zijn opgebouwd, niet meer berekend zijn op basis van forfaitaire bezoldigingen, maar op basis van werkelijke bezoldigingen
- (2) Het aantal gezinnen met 2 pensioenen toeneemt
- (3) Het ambtenarenkorps veroudert

Men vraagt zich steeds vaker af of het huidige systeem nog wel uit te houden blijft, omdat de vergrijzing sterk toeneemt. Daarom stelt men vaak voor het huidige repartitiesysteem te vervangen door een **systeem van kapitalisatie of fondsvorming** (= individuen bouwen zelf hun toekomstig pensioen op)

De 3 pijlers van het Belgisch pensioenstelsel

- (1) Het wettelijk pensioen
- (2) Het aanvullend pensioen: verschil tussen loon en pensioen aanvullen (men spaart er zelf verplicht voor als men nog actief is)
- (3) Pensioensparen: privé

Vergrijzing betekent meer verzorging

Om kosten te besparen heeft men in het verleden zo veel mogelijk ouderen proberen thuis te houden. Nochtans is mantelzorg vaak best te organiseren, maar door de verkleining van het verwantschapsnetwerk zal dit in de toekomst minder het geval zijn.

Intergenerationele solidariteit en informele hulp

VERSUS

Professionele, specialistisch-geriatrische en/of intramurale hulp

B. VERGRIJZINGFOBIE VERSUS MENSELIJK KAPITAAL

Veroudering als ziekte???

Er is ook een totaal andere kijk mogelijk= er ligt hier een enorm kapitaal te rapen (als arbeidsreserve, als inspirerende bron voor cultuur en als denktank voor maatschappelijk advies). Men moet ouderen sociaal zinvolle rollen aanbieden. Bovendien spelen ze een sleutelrol bij kinderopvang.

De overheid is er gevoelig voor de bejaardenpolitiek

De bejaarden vormen een grote electoraal belangrijke groep. Bij jongactieven kan de frustratie ook oplopen

C. CONSUMPTIE EN HUISVESTING

Naast kwantitatieve vergrijzing is er sociologische en culturele verjonging: goede gezondheid, nieuwe levensstijlen en statussymbolen.

Omdat consumptiepatronen migreren van de ene leeftijdsgroep naar de andere, is het lastig terzake verschuivingen te voorspellen

Met stijgende leeftijd daalt de gemiddelde gezinsbesteding, maar stijgt het aandeel van de uitgaven aan huur en wonen.

Gezondheidsbeleid

Aandacht voor verschillen naar sociaal-economische status, kan een opname in een verzorgingsinstelling uitstellen

Huisvestingbeleid

Aandacht voor woningaanpassing en woningherinrichting

Wetenschappers

Studies naar woonomstandigheden, huisvestingservaringen en de wensen van de bejaarden, binnen als buiten de tehuizen, zijn wezenlijk voor de uitwerking van een gericht bejaardenbeleid.

Er moet werk gemaakt worden van de inventarisatie van de moeilijkheden en mogelijkheden van niet-geïstitutionaliseerde bejaarde.

D. VEROUDERING VAN DE BEROEPSBEVOLKING

In de voorbije decennia is de deelname van ouderen aan het arbeidsproces gedaald, terwijl die van vrouwen gestegen is. Daardoor is de beroepsbevolking minder vergrijsd dan de totale bevolking

De productiviteit neemt toe tot 35/40 jaar, daarna vermindert ze terug. Het hangt niet enkel van leeftijd af, maar ook van ziekte, beschikbare kennis...

De **productiviteitscurve** valt niet samen met de **beloningscurve**. Gemiddeld neemt het loon toe met stijgende anciënniteit. De jongeren worden ondergewaardeerd en de ouderen overgewaardeerd, maar door de ontgroening is er een verminderde instroom van jongeren, wat gunstig is voor hun loon.

Over de negatieve gevolgen van veroudering mag je niet te hard overdrijven. Creativiteit kan door permanente vorming levendig gehouden worden.

6. Kinderen: demografisch grondvlak

6.1. De ooievaar in cijfers

Het tekort aan geboorten speelt een belangrijke rol in de problemen in verband met de financiering van de bevolkingsveroudering. Dat wil echt niet zeggen dat het opvoeren van het geboortecijfer een goede oplossing zou zijn!

Over een lange periode beschouwd laat het aantal geboorten per jaar in België vrij grote verschillen zien. Dat Brussel hoger scoort dan zijn bevolkingaandeel heeft te maken met de aanwezigheid van het grote aantal vreemdelingen.

BRUTO-GEBOORTECIJFER

Een verschil in bevolkingsveroudering tussen de gewesten komt hierin tot uiting
= Aantal geboortes (in jaar) / bevolking (1000)

ALGEMEEN VRUCHTBAARHEIDSCIJFER

Het aantal levendgeborenen dat vrouwen tussen 15 en 49 jaar ter wereld brengen / dat aantal vrouwen

LEEFTIJDSSPECIFIEK VRUCHTBAARHEIDSCIJFER

Het aantal levendgeborenen per leeftijd

TOTAAL VRUCHTBAARHEIDSCIJFER

De som van de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers

Periodemaat

Het gaat om de waarneming van de geboortefrequentie in een bepaald kalenderjaar. Het geeft enkel een goed beeld als er geen verschuiving optreedt in de timing van de vruchtbaarheid. Ook de frequentie en de timing van huwelijksluiting en -ontbinding spelen een belangrijke rol

VERVANGING VAN GENERATIES

Als 100 vrouwen 100 meisjes ter wereld brengen die zich kunnen voortplanten. Daartoe moeten 100 vrouwen in de westerse wereld gemiddeld 210 kinderen hebben.

OORZAKEN VAN DALING VAN VRUCHTBAARHEID

- De jongste groepen gebruiken meer anticonceptiva en hebben een lagere onderwijsparticipatie
- De oudere groepen krijgen vaak niet meer dan 2 kinderen
- Het % bewust kinderloze paren stijgt
- Uitstel is een gedeeltelijke oorzaak
- Scheiding (= interim-periode van verlaagde vruchtbaarheid)

ECONOMISCHE THEORIE: EASTERLIN-HYPOTHESE

Sommigen beweren dat de economische crisis aan de basis ligt van de daling van de vruchtbaarheid.

Micro-economische nutscalculus v. koppels/vrouwen

Tegenargumenten

- (1) De daling van het geboortecijfer is bijna een decennium eerder begonnen dan de economische crisis
- (2) De daling is het grootst in de landen waar de economische crisis het minst voelbaar geweest is

Verklaring

De 'new home economics' benadering

De betekenis voor vrouwen van de toegenomen buitenhuisarbeid heeft het inkomen van vrouwen verhoogd, waardoor de kost van kinderen onrechtstreeks is vergroot. Hoe hoger de kost van de kinderen, hoe lager de vruchtbaarheid.

Grote geboortecohorten: minder kinderen

- Spanning op arbeidsmarkt
- Hoge werkloosheid
- Minder loontoename...

Kleine geboortecohorten: meer kinderen

Easterlins visie

Vruchtbaarheid verloopt cyclisch. Wanneer zich een naar omvang grote generatie op de arbeidsmarkt aanbiedt, vergroot de onderlinge concurrentie. Dat bemoeilijkt de intredekanen en zo zal ook de groep haar vruchtbaarheidskansen beperken. Er volgt dus een naar omvang kleinere generatie en de concurrentie op de arbeidsmarkt wordt kleiner en de vruchtbaarheid kan opgevoerd worden.

Het relatief inkomen van Easterlin

= potentieel inkomen / materiële aspiraties

De ratio van het potentieel inkomen van een koppel ten opzichte van het niveau van de materiële aspiraties. Hoe hoger het inkomen, hoe meer kinderen men zal hebben. Deze hypothese biedt een verklaring voor de stijging van de geboortecijfers na WO II en voor de daling sinds 1964.

Problemen?

Gaat het hier om een correlationeel of een causaal verband? Er kan namelijk een antecedente variabele in het spel zijn!

MODERNISERINGSTHEORIEËN

Brede maatschappelijke waardeontwikkelingen ('modernisering') en de zich in functie daarvan **wijzigende betekenis van (het hebben van) kinderen.**

Individualisatie

Het stuwende mechanisme achter de recente vruchtbaarheidsontwikkeling is een gesecculariseerd individualisme.

Er zijn 2 belangrijke verschuivingen in het waardesysteem van de westerse geïndustrialiseerde samenlevingen

(1) Secularisering

(2) Opkomst van een postmaterialistisch waardesysteem: hier staan de sociale en persoonlijke groei centraal (hierdoor daalt de vruchtbaarheid)

6.3. Het grondvlak als draagvlak

Er is in de 20ste eeuw geen bevolkingsgroei. Men hoort daarover negatieve dingen, wat eigenaardig is omdat minder dan 20 jaar geleden de club van Rome zei dat er een forse daling van het geboortecijfer nodig was. De milieukost van elke nieuwe baby werd gemeten.

Van de voorgestelde maatregelen is nauwelijks iets gerealiseerd en toch is het geboortecijfer enorm gedaald. Nu willen mensen die de zaak economisch bekijken, de geboorte terug doen toenemen. Maar anderen zeggen dat dit ecologisch niet verantwoord is.

Conclusie

Bij problemen zoals (over)bevolking, energie, grondstoffen... is het cruciale probleem niet van kwantitatieve aard. Vooral de maatschappelijke ongelijkheid speelt een grote rol, het is namelijk een kwestie van maatschappelijke verhoudingen.

7. Sterfte

7.1. Magere hein in cijfers

BRUTOSTERFTECIJFER

Het aantal sterfgevallen in een bepaald jaar per 1000 inwoners

LEEFTIJDSSPECIFIEKE STERFTECIJFERS

De sterftekans bij de geboorte ligt heel hoog, rond 1 jaar daalt ze aanzienlijk om een dieptepunt te bereiken op 12-jarige (meisjes) en 10-jarige (jongens) leeftijd. Daarna stijgt de sterftekans weer.

Bij mannen van 15 tot 30 jaar ligt de piek het hoogst, hier ligt de sterftekans van mannen en vrouwen het verst uit elkaar. Dit is vooral te wijten aan externe doodsoorzaken (auto- of motorongeluk)

MOEDERSTERFTE

Aantal vrouwen dat overlijdt aan zwangerschapscomplicaties per 100000 geboortes

OORZAAKSPECIFIEKE STERFTE

Aantal sterfgevallen ten gevolge van een bepaalde ziekte, letsel of aandoening per 100000 inwoners
Aandeel doodsoorzaak op alle overlijden of per leeftijd

FATALITEITSRATIO OF MORTALITEITSINCIDENTRATIO

Proportie personen met een bepaalde ziekte die binnen een bepaalde periode (meestal een jaar) overlijden aan die ziekte

BRUTOZUIGELINGENSTERFTE

Overlijden van kinderen jonger dan 1 jaar per 1000 levendgeborenen in een bepaald jaar:
Eersteweeksterfte – Eerstemaandsterfte – Postneonatale sterfte

PERINATALE STERFTE

Mortinataliteit (= doodgeboorte) + eersteweeksterfte

KINDERSTERFTE

Overlijden van kinderen jonger dan 5 jaar per 1000 levendgeborenen in een bepaald jaar

7.2. Levensverwachting

Het gemiddeld aantal jaren (of maanden) dat een individu van een bepaalde leeftijd nog kan verwachten als de leeftijdsspecifieke sterftekansen van een bepaald jaar voor de rest van zijn/haar leven van toepassing blijven

Rond 1990 was de levensverwachting bij geboorte in België veel lager dan tegenwoordig. In ander landen liggen deze verschillen hoger of lager, wat er op wijst dat niet enkel biologische factoren, maar ook maatschappelijke factoren een rol spelen.

Hierbij denkt men in de eerste plaats aan seksspecifieke rolpatronen. Mannen roken en drinken meer, voeren vaker gevaarlijk werk uit...

Hoogste levensverwachting in Vlaanderen, laagste in Wallonië (oorzaak: socio-economische factoren)

VERLOREN POTENTIËLE LEVENSJAREN

Aantal jaren dat verloren gaat door voortijdige sterfte (ten opzichte van levensverwachting)

STERFTETAFEL (VAN GEBOORTECOHORTE)

Leeftijdsspecifieke sterfte- en overlevingskansen op basis van reële waarnemingen

OVERLEVINGSBONUS

Extra levensverwachting die samenhangt met stijgende leeftijd

GEZONDE LEVENSVERWACHTING

Het geschatte aantal 'volledig gezonde' levensjaren

7.3. Langer leven is langer dicht bij de dood

Het veranderd sterfjepatroon heeft ook consequenties voor de gezinsstructuur.

(a) Een groter aantal vrouwen overleeft bijvoorbeeld langer dan de echtgenoot en het weduwschap duurt ook alsmäär langer.

(b) Een toename van de hoeveelheid ziekte onder de bevolking

Het aantal sterfgevallen door besmettelijke en parasitaire ziekten is sterk teruggedrongen, maar de kans op chronisch degeneratieve aandoeningen is toegenomen, multipathologie

Ziekte, pijn en dood waren vroeger veel directer in de dagelijkse omgang aanwezig. Dit verschilt van de huidige situatie, waar ziekte en dood zijn teruggedrongen tot een laat stadium van de levenscyclus en waar pijn meestal beheersbaar is. Toch raken bejaarden en stervenden in het bijzonder vaak geïsoleerd van deze samenleving, waar geen plaats meer is voor ziekte en dood.

Door medische tussenkomst sterven veel mensen tegenwoordig heel geleidelijk. Met de toename van gebrekkigheid wordt men meer en meer van de levenden gescheiden, maar wordt men er tegelijkertijd meer afhankelijk van. Dit beïnvloedt de beleving van de dood, voor levenden en stervenden.

MORBIDITEIT

Verzamelterm voor ziektes, kwalen, aandoeningen, verwondingen en invaliditeit

Incidentie

Aantal nieuwe gevallen van een ziekte in een bevolking in een bepaalde periode (meestal een jaar) per 1000 inwoners (soms ook personen)

Attack rate

Cumulatieve incidentie

Ziekteprevalentie

Aantal gevallen van een bepaalde ziekte op een bepaald moment per 1000 inwoners (levenslooppreevalentie)

Gezondheidsindex

Numeriek synthese van de gezondheidstoestand van een bevolking

Zuigelingen en kindersterfte, incidentie van bepaalde ziektes, indicatoren over onder meer roken, alcoholgebruik, druggebruik, overgewicht en lichaamsbeweging

8. Buitenlandse migratie

8.1. Situering

Minder goede informatie dan over geboorte en sterfte

Verskillende soorten migratie

- (a) Binnenlandse of interne migratie
- (b) Buitenlandse of externe migratie

IMMIGRATIECIJFER

Aantal personen dat op een bepaalde bestemming aankomt per 1000 inwoners van de bestemmingslocatie in een bepaald jaar

EMIGRATIECIJFER

Aantal personen dat uit een bepaalde regio vertrekt per 1000 inwoners van de vertreklocatie in een bepaald jaar

MIGRATIEOVERSCHOT (= MIGRATIESALDO OF NETTOMIGRATIE)

Verschil tussen immigratie en emigratie

MIGRATIE VERSUS AANDEEL VREEMDELINGEN

Aangroei vreemdelingen door migratie of geboorte (tweede/derde/... generatie vreemdelingen)

- Naturalisatie
- Tweede/derde/... generaties

BELEID AFHANKELIJK VAN OMVANG MIGRATIE OF VREEMDELINGENAANTAL

Integratiebeleid versus

- Onthaal/terugkeerbeleid
- Minderhedenbeleid (subgroepvorming)

8.2. België: immigratieland van vreemdelingen

Zie grafieken

8.3. Aantal en aandeel

Zie grafieken

9. Een krimpende bevolking?

Een stabiele bevolking is een oude bevolking. De komende problemen zijn daarmee dus niet automatisch opgelost. Bovendien heeft dit uitgangspunt tot gevolg dat nu ingegrepen moet worden om vergrijzing en ontgroening tegen te gaan. Wat meteen de vraag oproept of dat moet gerealiseerd worden via een opener immigratiebeleid of via een pronatalistisch beleid.

In een stationaire bevolking is het aantal geboorten en het aantal sterfgevallen van jaar tot jaar even groot en is er geen migratie-effect op de bevolkingsopbouw. De omvang van de bevolking verandert niet, evenmin als de leeftijdssamenstelling. Aangezien de bevolkingsomvang gelijk blijft, moeten er evenveel mensen bijkomen als dat er overlijden, dit kan door geboorte of immigratie.

Men kan best de huidige stationaire bevolking van België behouden omdat de meeste sociale en economische sectoren zich aan deze situatie hebben aangepast. Bovendien is het gemakkelijk voor het beleid, want men moet niet voortdurend aanpassingen aanbrengen in functie van leeftijdsverschuivingen.

Een stationaire bevolking lost de komende sociaal-demografische en economische problemen van veroudering en krimpende bevolking niet op. Men zal dus moeten kiezen voor een opener immigratiebeleid of een pronatalistisch beleid. De ervaring van andere landen met dit laatste leert dat de vruchtbaarheid zich nauwelijks laat dicteren, wat nog niet betekent dat dit in de toekomst niet zo kan zijn. Meestal zijn de mogelijkheden van de overheid om een pronataal beleid te voeren beperkt tot financiële tussenkomst. Het effect hiervan is reëel, maar marginaal, zelfs wanneer de tussenkomst substantieel is. Maar er zijn ook nog andere pronatalistische ingrepen mogelijk (gemakkelijker betaalde buitenhuisarbeid met gezinsverantwoordelijkheden combineren: zwangerschapsverlof, ouderschapsverlof, kinderopvang...)

Ook over immigratie is weinig met zekerheid te zeggen, mede omdat ze zo gevoelig zijn voor economische ontwikkelingen. Het is niet denkbeeldig dat, wanneer zich een economisch motief aandient, het toelatingsbeleid in België weer opener wordt. Vanuit het perspectief van de arbeidsmarkt heeft een immigratiebeleid als voordeel van onmiddellijke effecten, wat niet zo is voor een geboortebevorderend beleid.

Terwijl men zich in West-Europa zorgen maakt over de toekomstige vergrijzing, wordt het demografisch wereldbeeld gekenmerkt door extreem hoge groeicijfers. En al het duivelse van deze wereld zou daarmee samenhangen: luchtverontreiniging, armoede, honger... Dat betekent meer zieken, meer zwakkelingen...

De ironie wil dat ons demografisch tekort opgevangen kan worden door het demografisch overschot in derde-wereldlanden. Wie zal (mag) komen en met hoeveel? En wat doet men met de etnische sociale virus die nu al geactiveerd is? Het westen heeft ook geen oude, zwakke en zieke analfabeten nodig, maar gezonde, goed opgeleide jongeren. Maar laat men alleen de gezonde, hoger opgeleiden toe, dan zinken de ontwikkelingslanden nog verder weg in de economische puinhoop en een sociaal moeras. Selectieve migratie is een vergiftigd geschenk.

Demografische ontwikkelingen spelen een sleutelrol bij de bepaling van de omvang en de karakteristieken van de beroepsbevolking. De term beroepsbevolking is nauw verwant met het arbeidsaanbod. Men bedoelt daarmee zowel de effectief tewerkgestelde bevolking als de werkzoekende niet-werkende bevolking. De beroepsbevolking bevat dus alle personen tussen en 14 en 65 jaar die zich op een bepaald moment op de arbeidsmarkt aanbieden of willen aanbieden. De omvang hiervan wordt bepaald door het bevolkingsaantal en de mate van tewerkstelling.

10. Conclusie

- Streven naar een stabiele bevolking?
- Streven naar een stationaire bevolking?
- Open immigratiebeleid en/of pronatalistisch beleid om krimpende bevolking tegen te gaan?
- Demografisch tekort versus demografisch overschot op wereldschaal
- 2010: sleuteljaar
- Verschillen tussen gewesten: gevolgen op economisch, politiek, sociaal en cultureel vlak
- Ontgroening en vergrijzing: toename collectieve financiële last
- Belang gezin: huwelijkscijfers, huwelijksleeftijd, echtscheidingscijfers, hertrouwintensiteit, toename ongehuwd samenwonen...